

Kleur in China

Als kind vroeg ik mij af of je met blauwe ogen kleuren anders zou zien dan met bruine ogen. Voor mij betekende die vraag of mensen met bruine ogen hetzelfde zagen als ik met mijn blauwe ogen. Opgroeïend in een buurt van Amsterdam waar veel Chinezen woonden, had ik in mijn jeugd al belangstelling gekregen voor de Chinese cultuur. Felle kleuren en onleesbare tekens op de uithangborden van restaurants toonden iets van een verre vreemde wereld. Waarom gebruikten ze die in mijn ogen vloekende combinaties van kleuren? Waarom waren alle schilderijen die er hingen zwart-wit of juist schreeuwerig van kleur?

In de kunstopleiding die ik later volgde, werd veel aandacht besteed aan kunstgeschiedenis, dat wil zeggen aan de Europese kunstgeschiedenis. De kunst van andere werelddelen kwam niet aan bod. Ook de boeken over kunst die ik in die tijd las, gaven niet veel zicht op de Chinese cultuur. Hoe kun je iets te weten komen over een cultuur waar in je eigen taal nauwelijks aandacht aan besteed is?

De Chinese kunst proberen te doorgronden zonder de taal te beheersen was onbegonnen werk. Vooral omdat de schilderkunst en de kalligrafie in China nauw met elkaar verbonden zijn. Daarom moest ik eerst de taal leren om te zien of, en wat er in het Chinees over schilderen en kleuren wordt geschreven. Vooral over de praktijk van de schilders in China wilde ik meer weten. Welke kleurstoffen gebruiken ze, en welke bindmiddelen en dragers? Hoe werden ze toegepast?

Tijdens mijn studie Chinees in Leiden leerde ik de Chinese kunstgeschiedenis beter kennen en ontdekte ik dat er twee grote stromingen in de Chinese schilderkunst zijn. Ten eerste is er de academische schilderkunst, die zich vooral bezighoudt met het documenteren en registreren van de meest uiteenlopende zaken. Ze geven bijvoorbeeld de belangrijke gebeurtenissen aan het keizerlijke hof weer op lange rolschilderingen. Daarvoor werden eerst schetsen gemaakt en aan het hof voorgelegd ter goedkeuring en pas daarna werd zorgvuldig en nauwkeurig geschilderd. Vaak werkten er verschillende schilders aan een rolschildering. Ze hadden ieder hun eigen specialisatie, zoals het schilderen van paarden, van mensen of van de architectuur en

Lucienne van Valen

omgeving. Ook de natuur en alle mogelijke dieren en planten waren een geliefd onderwerp.

Je zou kunnen zeggen dat dit een voortzetting was van de oudste Chinese schildertraditie. In de vroegste beschaving werd er op keramiek geschilderd in geometrische figuren, maar al vanaf de eerste keizer (Qin-dynastie, 221-206 v. Chr.) werden herkenbare voorstellingen uit het dagelijks leven of uit de bovennatuurlijke wereld op muren en op zijde geschilderd. Van die oude muurschilderingen, die met kleur op een witte droge kalkgrondlaag werden geschilderd, zijn helaas slechts enkele voorbeelden bewaard gebleven. Door de geschiedenis heen, tot de val van de Qing-dynastie in 1911, bleven de academische schilders, die vaak onder protectie van het keizerlijke hof stonden, in kleur op papier of zijde schilderen.

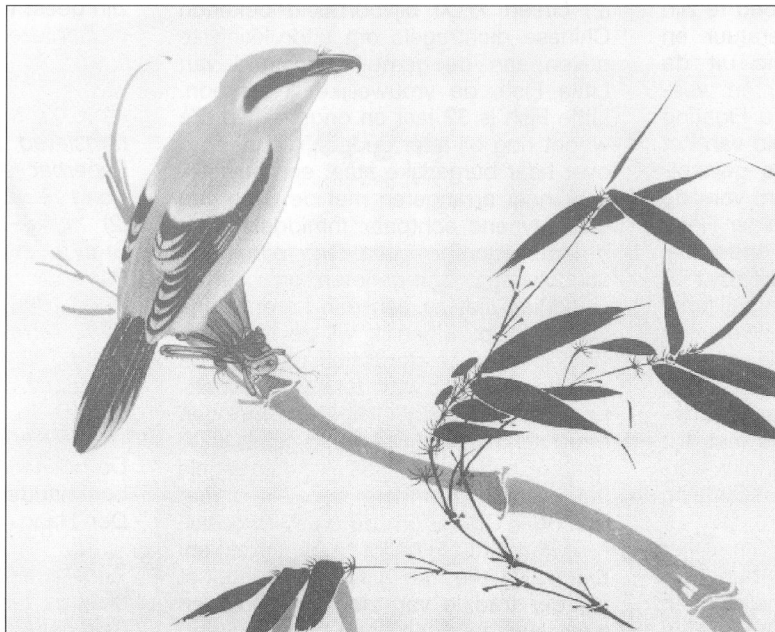
Een tweede stroming ontwikkelde zich vanaf de Song-dynastie (960-1279) en wordt wel de literatenschilderkunst genoemd. Zij heeft haar oorsprong in de kalligrafie die door de geletterden al voor die tijd als een kunstvorm werd gezien en beoefend. Het landschap is een belangrijk thema van deze schilders. Inkt en papier vormen net als bij de kalligrafie het voornaamste materiaal. De literatenschilders probeerden via een intuïtieve benadering hun onderwerp vast te leggen. Hoewel er aanwijzingen zijn dat sommigen van deze literatenschilders zich uitsluitend met schilderen bezighielden, waren de meesten toch amateurs op het gebied van de schilderkunst. Een aantal literaten schreef teksten die schilderijen prijzen of van kritiek voorzien. Vaak bestaat zo'n tekst slechts uit een opsomming van schilderijen die de schrijver in bezit had of gezien had. Sommige teksten zijn geheel of gedeeltelijk bewaard gebleven.

Kleur als bijzaak

Toen ik het Chinees eenmaal voldoende onder de knie had, kon ik eindelijk op zoek gaan naar de teksten over schilderen en kleurgebruik. Jammer genoeg staat in de door de literaten nagelaten teksten zo goed als niets over de materialen of de technieken die gebruikt werden. Papier en zwarte inkt zijn vrij eenvoudig te verwerken en te verkrijgen, en kleur is in de literatenschilderkunst op zijn best een bijzaak, dus daar werd helemaal niet over geschreven. De academi-

schieders die wel met kleuren werkten, hebben voor zover bekend geen geschriften nagelaten waarin hun materialen of technieken beschreven worden. Waarschijnlijk werd de kennis over kleurstoffen en de manier om ze te verwerken en gebruiken van leraar op leerling overgedragen.

Na veel zoeken stuitte ik in de bibliotheek van het Sinologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Leiden op een vergeeld, in Chinese stijl gebonden boekje. Het was misschien nog nooit eerder gelezen. Tot mijn grote blijdschap was het van de Chinese schilder Yu Fei'an, die werd geboren in 1889 in het toen nog keizerlijke Peking. Hij schrijft over de

Yu Fei'an, jaartal onbekend. Bamboe en vogel

Chinese schildersmaterialen en hun werkwijze. De schilderkunst was zijn grote liefde, maar in de woelige periode na de val van de Qing-dynastie moest hij zwaar werk doen om zijn familie te onderhouden. In de slechtste jaren moest hij zelfs zijn schildersmaterialen verkopen om in leven te blijven. Vanaf 1935 hield hij zich vooral bezig met de academische schilderijstijl van de Song, en in de laatste jaren van zijn leven was hij gelukkig in staat zich volledig aan het schilderen te wijden.

Zoals alle schilders in China leerde hij het schilderen door de oude meesters te bestuderen en te kopiëren. Voor Yu Fei'an waren de schitterende kleuren van de werkelijkheid geschiedde bloemen, vogels, insecten, vissen en andere dieren uit de Song-dynastie een inspiratiebron. Hij zei dat je van de bloem- en vogelschilderijen van de Song-meesters net zo kan genieten als van de geur van bloemen of van het gezang van vogels zelf.

Hij vond niet alleen de technieken en principes van de academische schilderijstijl van belang, maar bestudeerde ook de kleurige prenten van volksschilders. Omdat de natuur zijn inspiratiebron was, fokte hij jarenlang duiven om ze van dichtbij te kunnen schetsen en schilderen. Ook kweekte hij pioenrozen en volgde ze in hun ontwikkeling van knop tot bloem. Daarna wachtte hij nog tot de bloemen volledig uitgebloeid waren om zo de bladloze stelen beter te kunnen bekijken.

Naast het schilderen hield Yu Fei'an zich bezig met het bestuderen van materialen die in de schilderkunst werden gebruikt, met als resultaat het boek dat ik nu in handen had. Zijn onderzoek naar kleuren in de traditionele Chinese schilderkunst geeft een beschrijving van de kleurstoffen, inkten, lijm en papier-soorten die in de jaren '50 van de twintigste eeuw in China voorhanden waren. Hij probeerde al deze materialen zelf uit en hij vroeg ook andere schilders naar hun ervaringen. Zo'n studie was in China nooit eerder gedaan en dat maakt Yu Fei'an, die in 1957 overleed, tot een bijzondere figuur.

Ik las geboeid over de bereiding en verwerking van mineralen als malachiet, azuriet, vermiljoen en orpiment, tot ik bij het hoofdstuk over inkt en andere zwarte kleurstoffen kwam. Daar ontdekte ik dat de Chinezen zwart als een echte kleur beschouwen. Dat is in tegenpraak met alles wat ik over de westerse kleurtheorieën geleerd heb. In de westerse schilderkunst geldt zwart juist als de ontkenning van kleur, eigenlijk als 'niet-kleur'. Het westerse kleurschema is gebaseerd op de breking van licht door een prisma, waarbij alle kleuren van de regenboog tevoorschijn komen, en daar hoort zwart niet bij. In China heeft men dus een ander kleurbegrip, rood en geel vormen een glijdende schaal waar ook bruin en oranje onder kunnen vallen. Blauw en groen zijn niet

Yu Fei'an, 1957. Rode pruimen en witte ekster

altijd even duidelijk van elkaar gescheiden, en het verschil tussen lichte en donkere tinten is vaak belangrijker dan het onderscheid tussen de kleuren.

Zwart neemt een prominente plaats in. Zwart bestaat volgens de beschrijving van Yu Fei'an zelfs uit vijf kleuren die elk een naam hebben. Dit kleurschema van zwart gaf mij een nieuw inzicht in de Chinese kunst, dat nog versterkt werd toen in mei 1996 de Chinese schilder Wu Sisheng een schilderdemonstratie

gaf in het Sinologisch Instituut in Leiden. Wu Sisheng (geboren in 1931 in Sichuan) schildert in traditionele techniek en hij begon zijn demonstratie met een uitleg hierover. Het verhaal van Wu Sisheng leek rechtstreeks uit Yu Fei'an's boek te komen. De vijf kleuren zwart werden op een rijtje gezet en ik luisterde geboeid, in de hoop dat het mij nog duidelijker zou worden hoe die vijf kleuren zwart werken. Dat gebeurde ook, want ik kon direct waarnemen wat er

Yu Fei'an, 1946. Met inkt geschilderde pioenroos met blad

bedoeld werd met *jiao*, *nong*, *zhong*, *dan* en *qing*.

Dit is wat Yu Fei'an erover schreef: "Jiao is de inkt die ontstaat door heel lang wrijven van het inktblok met water op een inktsteen. Het zijn de donkerste en eruit springende stukken in een schil-

derij. Ze vallen op als diepzwarte plekken, en ze zijn zwart en glanzend. *Nong* is een verzadigd zwart. Het is net zo diepzwart als *jiao*, maar door de toevoeging van water glanst het niet. *Zhong* is iets meer verdund met water dan *nong*, maar het is wel donkerder dan *dan*.

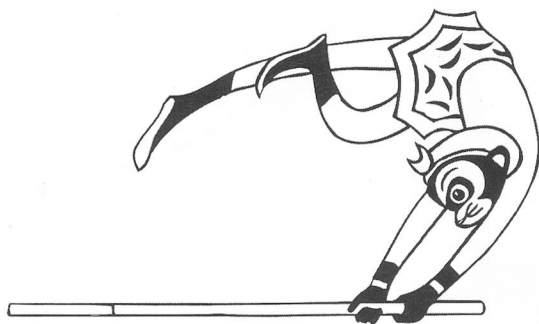
Daaraan is nog meer water toegevoegd, waardoor een grijs tint ontstaat. *Qing* is een verdunning die nog net iets grijzig is. Het wordt gebruikt voor mist en schaduwen. Met een goede inkt kun je niet alleen *jiao* en *nong* schilderen, maar door verdunning zijn ook *dan* en *qing* te maken. De door schilders gebruikte kleur *qing* is absoluut niet eenvoudig toe te passen. *Qing* geeft sfeer, omdat het opvalt tussen de lichte en donkere plekken. Kort gezegd heeft het in de lege witte stukken en in de verschillende vormen van het schilderij een hele belangrijke eigen uitdrukkingswaarde. *Qing* weerspiegelt de atmosfeer van de verschillende seizoenen. *Qing* geeft mensen het gevoel dat ze het schilderij binnen kunnen gaan en zich tussen de schaduwen en alle andere vormen kunnen verliezen. Zo geeft het schilderij, al is het een illusie, toch een indruk van de werkelijkheid."

Enkele door Yu Fei'an gemaakte schilderijen gebruik ik hier ter illustratie van zijn beschrijving van de vijf kleuren zwart. Hier schilderde hij zijn als onderwerp geliefde vogels en pioenrozen in de diverse tinten zwart. Yu Fei'an had met zijn bruine ogen in elk geval een andere manier om kleuren te zien dan ik met mijn blauwe ogen.

Lucienne van Valen studeerde sinologie, is beeldend kunstenaar en doet onderzoek naar materialen in de Chinese schilderkunst.

Ingezonden mededelingen

美猴王旅行社

Met KONING AAP REIZEN naar CHINA

KONING AAP organiseert vele verschillende avontuurlijke reizen door heel China, Tibet, Mongolië en andere Aziatische landen. Kleine groepen met veel individuele vrijheid.

KONING AAP helpt zelfstandige reizigers ook op weg met informatieavonden, lessen Chinees, vliegtickets, adviezen, startpakketten en op maat gesneden arrangementen voor diverse landen.

Bel voor onze nieuwe brochure of kom langs in de winkel.

Open: ma t/m vrij. 09.30 - 18.00 uur
do. avond 18.00 - 21.00 uur
za. 10.00 - 17.00 uur

KONING AAP REIZEN (lid VAR/SGR)
Haarlemmerstraat 36 1013 ES Amsterdam
Tel: 020.6226934. Fax: 020.6380774.

CTC China Taal en Cultuur

Dorpsstraat 56
2435 AM Zevenhoven
tel./fax 0172 537815

cursussen mandarijn chinees
voor beginners en gevorderden

- start in februari en oktober
- beginnerscursus 10 weken
- gevorderdencursussen 15 weken
- kleine groepen geen bezwaar
- serieuze aanpak
- groeps- of privéles
- 's avonds of overdag
- binnen 35 min. bereikbaar vanuit Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag

Vraag de folder aan tel. 0172 537815